

JOANA MARIA GARAU, ambientòloga

Joana Maria Garau, coautora del treball *El tercer boom*, explica quines han estat les característiques del creixement desmesurat dels anys noranta, que es caracteritzen per tenir els trets dels grans períodes de creixement anteriors, però amb unes dimensions més grosses. El treball vol ser un toc d'atenció per tal que la societat estigui informada i sàpiga per on van les coses. El creixement, malgrat els intents de limitar-lo, no es deté i la situació pot esdevenir bastant insostenible, si no es prenen mesures.

Un creixement més desmesurat que en els anteriors períodes d'expansió

Antoni Oliver

-Quines són les principals característiques del tercer boom i quins han estat els dos anteriors.

-El primer boom va començar els anys seixanta i va ser la construcció d'hotels, sobretot a la part del litoral. Això va anar acompanyat del creixement econòmic i de totes les repercussions a tota la societat. El segon boom va començar a mitjans del setanta i va durar fins al 1993, caracteritzat pel desenvolupament i la construcció, sobretot d'apartaments, i de tota l'activitat turística, ja no només al litoral, sinó a altres zones del litoral abans no urbanitzades i a l'interior. I, en el tercer boom, hi ha una espècie de magnificació dels dos anteriors. Tota l'activitat turística s'ha traslladat a l'interior, i això ha permès, en part, el desenvolupament de molts de pobles d'interior, i ha generat una riquesa que ha duit a construir molta segona residència, molta inversió a fora de la ciutat, al món rural. Aquest tercer boom comença a partir del 93-94 que coincideix amb la sortida de la crisi del Golf.

-Segueix ara el tercer boom?

-L'estudi que hem fet abasta del 89 al 99 i ara estudiem si segueix igual el creixement. Del 1998 fins al 2000 segurament tot ha anat creixent, sobretot en el sector immobiliari i de la construcció.

-Quins altres indicadors evidencien el fenomen d'aquest creixement desmesurat?

-Un indicador bàsic ha estat el creixement de la població. Hi ha hagut un creixement bastant important, lligat al creixement de les infraestructures turístiques que ha fet que hi hagi una pressió demogràfica molt gran, concentrada en els mesos d'estiu. Hi ha aquest indicador que s'ha fet tan famós, els 950 cotxes per cada mil habitants..., si tots els cotxes sortissin de cop al carrer ocuparien el 40% de les carrete-

res. L'augment de la capacitat d'allotjament i el creixement de la població ha produït una pressió demogràfica brutal. El fet que l'activitat turística s'hagi traslladat de llocs de litoral cap endins ha fet que l'impacte de la utilització del medi s'hagi difós molt. Abans teníem els turistes als centres turístics i no en sortien. I ara n'hi ha per tot i fan les seves activitats, consumeixen.

LA INESTABILITAT SOCIAL

-El turisme ha romput la barrera espacial i temporal?

-Bé, encara continua concentrat els mesos d'estiu, si es veuen les gràfiques s'observa que poden ser quatre o cinc mesos, però juliol encara és la punta. Les necessitats de la població el mes de juliol són enormes. La població es multiplica per 2,3. Vénen entre nou i onze milions de turistes a l'any i això és molta gent. Això concentrat en els mesos forts, es nota. No només afecta les infraestructures, sinó també el tema laboral, notàvem molts de contractes de temporada i això crea molta inestabilitat social i familiar,

perquè la temporalització de la vida laboral desestabilitza molt, sobretot quan es té família, nins, etc.

-Una conseqüència d'aquest model socioeconòmic és aquesta iniquitat social?

-Sempre s'utilitzen els indicadors macroeconòmics. La renda per càpita de Balears és la més alta de l'Estat, o ho era fins fa poc, però quan ho vàrem estudiar, els sous al sector turístic eren més baixos que la mitjana nacional. Els del sector de la construcció també eren per davall. No vàrem poder desenvolupar totalment alguns aspectes i ara el CITTIB ho fa. El que es va intentar és que s'estudiàs la renda disponible familiar, per exemple què representa sobre el sou tenir una hipoteca. Això es fa ara, i serà un indicador de la riquesa real de la gent d'aquí de la qualitat de vida, no de nivell de vida, sinó de qualitat. També vàrem intentar mirar si hi havia hagut una venda del patrimoni quan augmentava la renda per càpita i no ho vàrem aclarir.

"El que hem intentat fer amb aquest treball és dir "així està la situació", no intentàrem condicionar la gent per dir-li què havia de pensar. No crec que la gent vegi malament que es doni informació, perquè per ser crítica ha d'estar informada"

Però se suposa que seria així, perquè hi ha hagut especulació immobiliària. Una altra línia d'estudi era esbrinar si hi havia una diferència entre la balança interna i externa, perquè les empreses d'aquí inverteixen en altres destinacions turístiques, perquè els surt més barat i són més competitives a l'exterior. Però això és difícil. Anàvem provant perquè tampoc no hi havia massa referents ni avaluacions contínues.

-També varen calcular la petjada ecològica. Ens pot explicar aquest concepte?

-És un indicador dels recursos. En el tema de consum d'aigua i de residus ens varen trobar que hi havia molt poques dades i no estaven preses de forma sistemàtica, llavors tenguérem problemes a l'hora de fer els càlculs. Per exemple, a Menorca tenien dades molt bones, de consum d'energia i de residus a través de l'Observatori Mediambiental. La gent de Menorca també està molt predisposada a donar les dades. En canvi saber el consum d'aigua a Palma ens va costar moltíssim. Igual que el de residus. Per exemple, no hi havia bàscules per pesar els camions, s'havien de fer estimacions per volums. Al port també va passar alguna cosa semblant, per exemple les *golondrines* que fan les rutes turístiques per les badies, uns anys es comptaven com a trànsit i altres com a creuers. No hi havia una homogeneïtat de dades, aquest va ser uns dels problemes més grans. Les que hi havia o no estaven prou bé o hi havia hagut canvis de metodologia, no hi havia una homogeneïtat i això fa que no es pugui comparar d'any en any. En el tema de residus, ens trobàvem que ha augmentat bastant la producció per càpita. En gairebé el 6% del 96 al 99, és a dir, més d'un 1% cada any, això és molt. També vàrem mesurar el reciclatge de residus i a Menorca havia augmentat un 260% i a Mallorca un 89%. Però aquest augment tan espectacular ho és perquè es passa de no fer res a fer alguna cosa i així l'augment d'un any a l'altra és gran. Ara, si es compara la quantitat de residus que es produeixen amb els que es reciclen resulta que només són un 7%. Un 4% a Mallorca, 4% a Menorca i un 7% a les Pitiüses. El volum de paper que es recicla és molt gran i ara esperam que vagi a més perquè hi ha plantes de triatge, de compostatge, de recollida selectiva que abans no hi havia.

EL CONSUM DE RECURSOS NATURALS

-I el consum d'aigua?

-Intentàrem comprovar la diferència entre el consum de comptador amb l'aigua que arribava a les depuradores per ser depurada. Però no arribàrem a cap conclusió; hi havia unes xifres que deien que les pèrdues per xarxa podien arribar a un 60%. A Palma el consum d'aigua per comptadors havia augmentat un 9,6% en deu anys i les extraccions d'aqüífers un 26%. Fèrem una mitjana del que es consumia a Palma i l'extrapolàrem a la resta de municipis. Ens sortien 400 litres per habitant i dia a Felanitx, mentre que a Palma la mitjana era de 334. Diferenciàrem els municipis turístics dels no turístics, tot considerant turístics els que tenien una major capacitat d'allotjament turístic. Els municipis turístics consumien un 64,9% més d'aigua. No només per l'activitat turística, sinó perquè són zones de litoral on hi ha molta segona residència, jardins, etc.

-Es rega molt encara amb aigua potable?

-Hi ha reciclatge d'aigua que es fa a les depuradores i després hi ha aigua potable que s'utilitza per a rec. El que passa és que els camps de golfs estan obligats a utilitzar un tant per cent d'aigua, mesclen aigua de xarxa amb aigua depurada. Vàrem treure també el percentatge d'aigua residual depurada i havia augmentat un 310%, però el cas és igual que el dels residus, que passa de no haver-hi res a fer alguna cosa i percentualment l'augment és molt gros. L'any 1989 es depurava un 13% de l'aigua consumida que era el volum d'aigua subministrada menys les pèrdues, i l'any 1999 la proporció era d'un 45%. Quasi la meitat de l'aigua que es depura es recicla i és un percentatge molt gran.

-Quins indicadors varen sortir en el tema energètic?

-Aquesta va ser una de les coses més sobtoses. Mesuràrem tot el consum brut, tant d'energia primària com secundària. En primer lloc totes les matèries primàries que s'utilitzen per fabricar l'energia que feim servir. Aquí hi entren tots els derivats de petroli, carbons, gas, residus que es cremen i generen energia, i la biomassa en general. En deu anys el consum d'aquests combustibles primaris havia augmentat un 54%. Tot això es traspassa a una unitat que són les tones equivalents de petroli. Varen haver de mirar totes les entrades d'aquest combustible a l'illa. Va ser fàcil, perquè tot passa pel port. Es mesurà la distribució del consum i un 44% d'aquestes matèries primeres s'utilitzava per produir electricitat, per a automoció i transport un 25% i l'aviació un 20%. A Mallorca era on més s'incrementava el consum energètic, un 69% en deu anys, a Menorca un 55% i a Eivissa amb un 37%, on menys. Després vàrem el consum energètic per càpita per saber els hàbits de consum de la gent. Hi havia moltes diferències. A Mallorca es consumeix una mitjana de dues tones equivalents de petroli per càpita; a les Pitiüses una 1,6 i a Menorca una 1,2. Tot això és imputable al transport, als cotxes i als avions. Quant al consum elèctric, s'havia incrementat un 72% que és molt. Els sectors que més consumien eren els de serveis amb un 47% del total i el domèstic amb un 30%. L'esquema del que pensàvem era que aquest increment en el consum era causat per l'augment del nombre de persones que hi havia i va ser quan vàrem calcular el consum per càpita quan vàrem veure que en realitat hi havia hagut un canvi i, efectivament es consumeix més energia. Un altre indicador és l'índex d'intensitat energètica que és calcular la quantitat d'energia necessària per produir un milió de pessetes, és a dir, l'eficiència econòmica de l'energia i l'eficiència energètica ha disminuït un 11%.

MÉS CONSUM ENERGÈTIC

-I això què indica?

-Que encara que hi ha hagut un avanç tecnològic els nostres hàbits han tendit a consumir més, tot el que consumim ha de menester una energia. Els processos de producció són molt més eficients, per produir electricitat s'aprofita molt més l'energia de la matèria primera, això no lleva que hi ha més consum, perquè hi ha més llums, més electrodomèstics, etc. Respecte de les energies netes avaluàrem quin és el percentatge d'energia que consumim tret a partir d'energies netes i només arriba a l'1,1% de l'energia total consumida, és molt poc, es pot fer més. En aquest sentit es pot fer molt i, de fet es fa molt. La major part d'aquestes energies netes vénen del consum de biomassa, crema de fustes.

-Quant a energia solar, fotovoltaica, eòlica, etc.?

-N'hi ha molt poca. S'ha incrementat en un 83%, però clar, es partia de zero o de poc, i està bé que augmenti. La capacitat de producció a través de col·lectors tèrmics, simplement per enlenteir aigua, bàsicament, havia augmentat un 64% i la fotovoltaica, que dóna electricitat directament havia augmentat un 195%. És car tenir una cèl·lula fotovoltaica a ca teva i ara està limitat a llocs on no pot arribar la xarxa elèctrica. També hi ha energia eòlica, però només a llocs molt aïllats on no pot arribar fàcilment l'energia de xarxa. El que ens preocupava més, arran del Protocol de Kyoto, era el tema de la petjada ecològica i de les emissions de CO₂. A partir de tots aquests combustibles i amb un factor de conversió treguérem quina era la quantitat de CO₂, només de CO₂ encara que hi hagi altres gasos, per transformar aquesta matèria primera en energia i el que vàrem veure és que les emissions havien augmentat prop d'un 50%, que és molt. Després Ivan Murray va calcular la petjada ecològica.

LA PETJADA ECOLÒGICA

-Pot explicar què és la petjada ecològica?

-Els boscos actuen per absorbir el CO₂, aprofiten el CO₂ per a la producció d'oxigen. Llavors la petjada ecològica el que mesura és la superfície de bosc que seria necessària per transformar tot el CO₂ que nosaltres mateixos produïm amb aquest consum d'energia. En aplicar uns factors de conversió, que ja estan fets, el que ens surt és que nosaltres hem de menester cinc illes plenes de bosc per consumir tot el CO₂ que produïm. També calculàrem les hectàrees per càpita. Quan dic per càpita vol dir que tenim en compte els turistes, perquè treguérem una equivalència per saber la població real de l'illa. Si es calculen les hectàrees per càpita, la mitjana balear era d'1,6, les Pitiüses 1,1 i Menorca 0,9. Els hàbits de consum dels mallorquins, a part de ser diferents dels de les altres illes, han augmentat amb referència al consum energètic. Les emissions de CO₂ augmentaren un 53% i segons el Protocol de Kyoto no es podien superar en més d'un 15% les emissions del 1990, i aquí, l'any 1996 ja se superà aquest llindar que estava pensat per al 2010. El 1999 s'havia superat aquest llindar en un 30%.

-Les principals variables creixen una mitjana d'un 5% a l'any?

-Sí, i aquesta tendència continua. Més o menys sortia això quant a consum d'aigua, territori, residus, etc. Altres variables creixien molt més, per exemple el preu de l'habitatge, que ha augmentat un 70% en els darrers deu anys i molt més el 1998 i 1999.

-Han analitzat les causes d'aquest fenomen de creixement tan gran?

-És una situació insostenible, perquè som a un territori amb uns recursos molt limitats. No és sostenible i els que vendran després de nosaltres no podran viure com nosaltres, igual que nosaltres no vivim igual que els nostres pares. Acabariem, de seguir així, en un continu urbà i amb una dependència total de l'exterior quant a tots els recursos. Això no es pot solucionar amb més tecnologia, crec que un canvi d'hàbits seria bastant raonable i a més funcionaria.

-Fins fa poc hi havia algun conseller que sostenia, quan la crisi de l'aigua el 1996 i 1997, que ja no hi ha limitacions tecnològiques al creixement.

-Aquesta afirmació és poc raonable. Per què tot aquest creixement? Hi ha una cultura de consum, un consumisme exagerat, molt important. Si tots fóssim un poc més conscients i tenguéssim les eines per fer un altre tipus de consum, seria una aposta de futur positiva.

El que passa és que no pots triar. Hi ha el que hi ha al mercat i sinó és molt més car, i no tothom té doblers. Aquesta situació no és sostenible. La causa no només està en les circumstàncies concretes d'aquí, sinó que es tracta d'alguna cosa més àmplia. El sistema econòmic, en general, indueix a això, ha propiciat

"Que encara que hi ha hagut un avanç tecnològic els nostres hàbits han tendit a consumir més, tot el que consumim ha de menester una energia"

un benestar i la gent es mou més, viatja més. Aquí s'ha trobat el filó del turisme com a sistema de creixement econòmic ràpid, però això ha tengut un cost important, des de temes culturals i d'identitat pròpia, fins a menys benestar social i és un preu elevat el que hem pagat. La distribució de la riquesa no és la que hauria de ser. Encara que aquí hi ha feina les condicions socials no són les millors. Després hi ha el factor de la globalització que va lligat a tot això i tot forma una gran pressió.

-Creu que per solucionar aquest problema basta un canvi de mentalitat?

"El fet que l'activitat turística s'hagi traslladat de llocs de litoral cap endins ha fet que l'impacte de la utilització del medi s'hagi difós molt. Abans teníem els turistes als centres turístics i no en sortien. I ara n'hi ha per tot i fan les seves activitats, consumeixen"

de refugi de capitals...

-Les condicions econòmiques així ho permeten, comparat amb altres llocs encara és barat, es pot especular molt. Si miram els indicadors d'urbanitzacions poden tenir dues lectures. Hi ha un 5% del territori urbanitzat i es pot pensar que encara queda molt per urbanitzar. Per a nosaltres resulta car un tros de terra, però per a altres persones no, i és clar que és un bon refugi per als diners i per a l'especulació immobiliària, perquè el territori està molt limitat, en poc temps la terra augmenta el seu valor. Encara continuam

-Totalment. Si tothom canviàs els hàbits i posàs la seva miqueta, es podria millorar molt. Som un lloc molt petit, però podríem millorar molt si tothom fos conscient i ajudàs. És com quan et renyaven per tirar un paper en terra, i deies "només és un paper". Però si tothom fes el mateix tot estaria brut. Aquesta és la consciència que s'ha de prendre... i no embrutar.

ELS GRANS FLUXOS ECONÒMICS

-També a les Illes hi ha una gran quantitat de fluxos econòmics i és una terra de pas de doblers i

creixent com a població i és una llei de mercat que mentre hi hagi demanda els preus creixen.

-Hi ha una oferta de sòl retenguda.

-Sí, això és així i ha augmentat molt el preu. Els promotors es queixaven que no poden fer habitatges de protecció oficial, perquè el sòl és car i no poden imputar el cost del sòl al pis que vénen perquè superaria els preus.

-Quina altra causa hi pot haver per al gran creixement urbanístic?

-Una de les principals fonts de finançament dels ajuntaments és l'urbanisme. Per mantenir totes les seves polítiques, tant socials com econòmiques i per gestionar, les principals fonts d'ingressos que tenen són les llicències municipals i el tema del sòl. El problema és que sent una de les principals fonts de finançament municipal és difícil que els ajuntaments deixin de donar llicències i de vendre sòl, perquè

això aniria en contra dels seus interessos. Interessos no només del polític, sinó de la gent en general, perquè tothom vol viure millor i augmentar nivell i qualitat de vida, les dues coses. És molt difícil aturar-ho i fer-ho sense finançament d'altres bandes, si els ajuntaments es deixen de finançar per aquesta via, s'hauran de finançar per una altra i això repercutirà a tots els ciutadans, però no sé fins a quin punt això seria problemàtic, encara que a nivell electoral sí.

-S'hauria de crear un fons de compensació municipal.

-S'han de cercar vies, no sé, per exemple com a València on han fet una figura per ajudar a posar sòl al mercat. Però no sé si això és bo o dolent, perquè es pot desplaçar la construcció a l'àmbit rural que és el que ha passat i passa encara. La urbanització, l'habitatge i els polígons industrials es traslladen a l'àmbit rural. Aquí l'agricultura tampoc no és un sector molt fort i s'ha de donar-li una sortida, és clar que un sòl agrícola no és el mateix que un sòl urbanitzable. S'han pres mesures, com la llei dels 15.000 metres, la prohibició de segregació, etc., però no basta. Ara es posen en marxa les llicències concedides anteriorment i això sí que s'ha encarat, perquè ara et vénen la parcel·la amb la llicència de construcció i això ha encarat moltíssim els preus. Hi ha gent que ha comprat, ho ha retengut i ara ho ven. En no deixar construir el que ha passat ha estat que s'han continuat construint les llicències que hi havia. La moratòria s'ha de mantenir perquè tenguim un resultat. Però si tot es quedàs absolutament aturat possiblement hi hauria una crisi econòmica. El que passa és que s'ha de fer alguna cosa, limitació parcial.

-Les quotes proposen un 1,3 de creixement.

-Això seria continuar quasi igual. Entre el 1989 i el 1995 es va créixer un 1% d'urbanització i un 2% d'edificació. És a dir, realment limitar l'edificació a l'1,3% no és massa cosa. És molt difícil prendre mesures que duguin a un canvi de model territorial, perquè hi ha unes grans pressions del sector econòmic, però el que hem intentat fer amb aquest treball és dir "així està la situació", no intentarem condicionar la gent per dir-li què havia de pensar. No crec que la gent vegi malament que es doni informació, perquè per ser crítica ha d'estar informada.